

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.

«__» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2024 р.

ПРОБЛЕМА ОСВІТНІХ ВТРАТ У ПІДГОТОВЦІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ. УКЛАДАННЯ
МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВПм-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Чубової Аліни Валентинівни

Керівник: доктор педагогічних наук,
професор Ковшар О.В.

Оцінка:

Національна шкала: _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНІХ ВТРАТ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	5
1.1. Теоретичний аналіз поняття освітніх втрат у науково-педагогічній літературі.....	5
1.2. Готовність дітей до школи як психолого-педагогічна проблема.....	8
1.3. Вплив освітніх втрат в системі дошкільної освіти на готовність дітей старшого дошкільного віку до школи.....	22
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	29
2.1. Стан проблеми дослідження	29
2.2. Методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат готовності дітей до школи в сучасному закладі дошкільної освіти	30
Висновки до другого розділу	45
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільний вік вважається одним із найвідповідальніших періодів в онтогенезі людини, оскільки він має вирішальне значення для вдосконалення особистості, становлення дитини як індивідуальності, а також формування суб'єкта її діяльності та поведінки [32]. Важливий вплив у підготовці майбутнього покоління до навчання у школі та життя загалом має саме заклад дошкільної освіти (ЗДО) [5]. Проте система дошкільної освіти – як і шкільної та вищої освіти – в сучасному світі стикається із великими викликами та проблемами, які потребують вирішення, адже вони стають перешкодою для повноцінного розвитку та навчання дітей в ЗДО.

З початку пандемії COVID-19 система освіти вже зіткнулася з проблемами швидкої організаційної перебудови освітнього процесу, забезпечення якості освіти та впровадження цифрових технологій навчання. В умовах воєнного стану, в якому зараз перебуває Україна, ці виклики поглиблюються, що призвело до значних змін і трансформацій в системі освіти – в організації освітнього процесу, забезпеченні безпеки, обмеженні доступу дітей до повноцінної освіти тощо. На основі цього з'явилося поняття «освітні втрати». На мою думку, значної уваги необхідно приділяти освітнім втратам в дошкільній освіті, адже вони є підґрунтям формування подальшого розумового, соціального, психологічного розвитку тощо.

Тож проблема освітніх втрат є одним з ключових питань в сучасному науково-педагогічному дослідженні. Теоретико-методологічні та практичні засади досліджуються в працях українських науковців Г. Бичко та В. Терещенко [2], Л. Варяниця [5], Ю. Назаренко [18], С. Сисоєва та О. Рейпольська [27], Л. Шелестова [35] та інші.

Метою дослідження є теоретичний аналіз проблеми освітніх втрат в дошкільній освіті, їх взаємозв'язок з готовністю дитини до школи та розробка

методичних рекомендацій щодо подолання освітніх втрат в закладах дошкільної освіти.

Завдання дослідження.

1. Аналіз основних теоретичних понять: «освітні втрати», «готовність дітей старшого дошкільного віку до школи».
2. Вивчення стану досліджуваної проблеми.
3. Укладання методичних рекомендацій щодо подолання освітніх втрат в процесі підготовки дітей до навчання в школі.

Об'єктом дослідження є процес підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.

Предметом дослідження є освітні втрати в закладі дошкільної освіти та їх вплив на готовність дітей до школи.

Для виконання завдань було використано наступні **методи дослідження**: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричний (опис, створення таблиць).

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні певних методів та прийомів, що забезпечує подолання освітніх втрат для дітей дошкільного віку та покращує їхню готовність до наступної ланки – шкільної освіти.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двої розділів, висновків з розділів, загальних висновків, список використаних джерел (35). Загальний обсяг роботи – 56 сторінок, з них основний зміст роботи становить 50 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНІХ ВТРАТ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Теоретичний аналіз поняття освітніх втрат у науково-педагогічній літературі

Традиційно освітні втрати пов'язувалися міжнародною спільнотою із сезонними факторами, такими як літні канікули, перерви у формальній освіті, пропуски занять, а також неефективним викладанням. Проте пандемія COVID-19 привернула увагу до навчальних втрат через призму глобальних криз та надзвичайних ситуацій, які спричиняють незаплановане призупинення освітнього процесу впродовж тривалого часу [15].

В Україні концепт освітніх втрат набув комплексності. Значні зміни в освітньому процесі в Україні, викликані пандемією COVID-19, а згодом і воєнним станом, призвели до зниження якості та доступності освіти. У науково-педагогічному просторі виникли нові поняття: «освітні втрати», «навчальні втрати», «освітні прогалини», «освітні розриви», «розриви в навчальних досягненнях» тощо [35].

У своїй праці Бичко Г. та Терещенко В. зазначають, що освітні втрати як втрата можливостей для всебічного розвитку дітей мають три взаємопов'язаних компоненти: навчальні втрати (втрата знань, вмінь та навичок); виховні втрати; зниження темпу розвитку особистості [2]. У науковій літературі освітні втрати визначаються як:

- втрата знань, вмінь, навичок або затримка академічного прогресу через перерву у формальній освіті;
- втрата здобутих раніше знань, погіршення результатів учнів, які раніше демонстрували певний прогрес.
- розрив між фактичними та очікуваними академічними досягненнями на певному етапі навчання [2].

У дослідженні «Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи» [6], проведеному аналітичним центром Cedos у співпраці з Міжнародним фондом «Відродження», освітні втрати проявляються в таких аспектах:

- людські втрати, включно із загибеллю вчителів, учнів та їхніх батьків;
- руйнування освітньої інфраструктури, зокрема пошкодження чи знищення закладів освіти;
- втрати матеріально-технічного забезпечення (меблів, техніки, навчальних матеріалів тощо);
- втрати навчального часу через вимушені канікули, неможливість навчатися в окупації, під час зміни місця проживання, а також через повітряні тривоги, артилерійські обстріли, відключення електроенергії, перебої з мобільним зв'язком та інтернетом, що унеможливають забезпечення безперервності та доступності освітнього процесу. [15].

Сисоєва С. та Рейпольська О. [27] зазначають, що освітні втрати дітей дошкільного віку є підґрунтям освітніх втрат на наступних рівнях освіти – початковій та середній школі тощо. Вони виділяють основні чинники, які спричинили освітні втрати в системі дошкільної освіти України і які мають суттєвий вплив на розвиток дитини загалом:

- недотримання принципу доступності у закладі дошкільної освіти;
- послаблення або відсутність методичної та інформаційної підтримки, а також достатньої психологічної та медичної допомоги всіх учасників освітнього процесу, в тому числі для дітей старшого дошкільного віку;
- віддік кадрів (кваліфікованих вихователів, практичних психологів тощо) із закладів дошкільної освіти, зумовлений переміщенням в умовах війни;
- відсутність своєчасної професійної підтримки розвитку дитини у сензитивні періоди її життя [27].

Також до причин освітніх втрат можна віднести стан здоров'я дитини, війну, пандемію тощо [1].

Проблема освітніх втрат значно загострилася в умовах воєнного стану. За ЮНЕСКО до довготривалих факторів негативного впливу, зумовлені війною, відноситься:

- небезпека для здоров'я та життя здобувачів освіти;
- пошкодження освітньої інфраструктури;
- пропуски занять;
- зростання рівня насильства в закладах освіти;
- зниження мотивації до навчання та порушення психічного здоров'я здобувачів освіти;
- втрати здобувачів освіти та педагогів унаслідок бойових дій;
- вимушений відтік кваліфікованих педагогів та управлінців за кордон і через це недостатнє забезпечення закладів освіти педагогічними кадрами [30].

Окрім згаданих чинників, необхідно також враховувати психологічний стан дітей, тому важливого значення набуває питання створення комфортного та безпечного освітнього середовища та організації освітнього процесу, в тому числі для тих дітей, які потребують психологічної, медичної та соціальної підтримки, надання компетентностей педагогічним працівникам щодо роботи з дітьми з психологічною травмою, забезпечення підтримки педагогічних працівників та залучення батьків до освітнього процесу [20].

Освітні втрати можуть мати далекосяжні наслідки для розвитку людини, зокрема для формування її компетенцій та навичок, що впливає на можливості на ринку праці та економічний добробут у майбутньому. Однак наслідки таких втрат виходять за межі економічної сфери. Зокрема, на думку Назаренко Ю., закриття закладів освіти може вплинути на соціально-емоційний та мотиваційний розвиток у дітей дошкільного та шкільного віку, а також у дорослих [18].

Для аналізу освітніх втрат в закладах освіти можна використовувати різні дослідження та підходи, такі як:

- 1) міжнародні моніторингові дослідження освітніх навичок і компетенцій, які можуть проявити певні ознаки освітніх втрат;
- 2) дослідження, які засновані на національних стандартизованих тестувань;
- 3) дослідження, що враховують втрачений час в освітньо-виховному процесі;
- 4) опитування учасників освітнього процесу [18].

Отже, освітні втрати – це втрата знань, вмінь, навичок та можливостей для всебічного розвитку дитини загалом через постійні паузи, уповільнення або переривання освітнього процесу [2]. Це поняття є багатограним і комплексним, стосується різних аспектів розвитку дитини, що вимагає комплексного підходу для їхнього подолання, враховуючи не тільки академічні, але й психологічні та соціальні фактори розвитку дитини.

1.2. Готовність дітей до школи як психолого-педагогічна проблема

Готовність дітей до школи є однією з ключових психолого-педагогічних проблем, оскільки вона визначає успішність адаптації дитини до нових умов навчання та її подальший розвиток у шкільному середовищі. Важливим аспектом у цьому процесі є забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Завдяки наступності можна забезпечувати цілісність та ефективність освітнього процесу в системі дошкільної та початкової освіти [16].

Ковшар О. зазначає, що дошкільна освіта є першою ланкою неперервної освіти [12]. Тобто, дошкільна освіта є фундаментом освітньої системи [34], тому важливим завданням педагога у процесі формування готовності дитини до школи є забезпечення переходу із першої ланки освіти до наступної – початкової освіти, – враховуючи принципи наступності та перспективності,

що зумовлюються партнерською взаємодією дошкільного закладу та закладу початкової освіти. У цьому контексті важливою є взаємоузгодженість компетентностей дошкільної та початкової ланок освіти. Це передбачає, що діти, які завершують дошкільну освіту, мають отримати відповідні знання, вміння та навички, що необхідні для успішного, гармонійного переходу в початкову школу. Ця взаємодія між дошкільними та початковими закладами освіти створює умови для гармонійного розвитку дитини [16].

У дошкільному віці формуються особистісні якості, знання, уміння, навички, які необхідні протягом усього подальшого життя, такі як мотивація до пізнавальної діяльності, ініціативність, відповідальність, креативність, навички комунікації тощо; а початкова освіта ґрунтується на тих знаннях, вміннях та навичках, які були закладені в закладі дошкільної освіти. Забезпечення неперервності між дошкільною та шкільною освітою допомагає дитині успішно адаптуватися до нових умов та продовжувати свій розвиток протягом всього життя [21]. Таким чином формується термін неперервна освіта. У Словнику професійної освіти цей термін визначається як система безперервного навчання і виховання, спрямована на досягнення високих освітніх рівнів, створення умов для постійного духовного самовдосконалення особистості та формування інтелектуального потенціалу, який є найвищою цінністю нації [16].

За А. Богуш, неперервна освіта – це полікомпонентний процес, який залежить від реалізації таких обов'язкових компонентів, як наступність і перспективність. Таким чином неперервна освіта відкриває можливості для досягнення цілісності й наступності в освітньо-виховному процесі, перетворення освіти на процес, що триває упродовж всього усього життя людини [16]. Чинниками неперервності є наступність, спадкоємність, перспективність. Всі вони в комплексі забезпечують цілісність освіти. За твердженням А. Богуш, зазначені чинники також є взаємопов'язаними й вони визначають вплив на:

- наступність: запобігає кризовим явищам у психічному розвитку особистості;
- спадкоємність: визначається у цілісному формуванні загальнонавчальних умінь і навичок дітей;
- перспективність: визначення та реалізація готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі з урахуванням вимог початкової освіти до знань, вмінь, навичок і в цілому компетентностей дитини, необхідних їй для успішного навчання в школі [16].

Особливістю взаємодії закладів дошкільної освіти та школи для забезпечення якісної готовності до шкільного навчання є створення умов для безперервності, наступності та перспективності між дошкільною та початковою освітою. Важливо, щоб цей процес був чітко закріплений на державному законодавчому рівні, що дозволить організувати ефективну систему освіти, де перехід від дошкільного закладу до школи буде плавним і підтримуваним на всіх етапах [16].

У педагогічній літературі поняття «наступності» дошкільного закладу та початкової школи визначається як змістовий, двобічний зв'язок. Він передбачає, з одного боку, спрямованість освітньо-виховної роботи в закладі дошкільної освіти на ті вимоги, які будуть висунуті дітям у школі, а з іншого – опору вчителя на вже досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку, на засвоєні знання, навички та досвід сучасних дітей [16].

Сучасні вчені, такі як О. Савченко, О. Проскура, О. Кононко та Т. Піроженко, виокремлюють три пріоритетні напрямки забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітніми ланками:

1. *Узгодження мети навчання, виховання і розвитку особистості* на дошкільному та початковому рівнях освіти. На дошкільному рівні основною метою є всебічний розвиток дитини, що визначений Базовим компонентом дошкільної освіти відповідно до вікових можливостей. У початковій школі продовжується цей розвиток, зосереджуючись на адаптації дітей до нових

умов навчання та набутті базових навчальних навичок, таких як читання, письмо та математика.

2. *Узгодження та взаємопроникнення методів навчання і форм роботи.* Важливо, щоб основні методи навчання та форми роботи в дошкільних закладах і початковій школі були узгодженими та взаємодоповнюючими. Рекомендується створення розвивального середовища, яке відповідає віковим потребам дітей, а також використання в початковій школі, особливо на перших етапах, ігрових прийомів. Це сприяє м'якому переходу від ігрової до навчальної діяльності, забезпечуючи емоційно насичене середовище для самостійної активності дитини.

3. *Послідовне збагачення та формування компетентностей.* На етапі дошкільної освіти починається формування основних компетентностей, які потім поступово збагачуються у початковій школі. Така послідовність дає змогу забезпечити безперервний розвиток дитини, адаптуючи її до нових викликів та забезпечуючи успішне засвоєння знань на наступних етапах освіти [13].

Освітні стандарти та орієнтири дошкільної освіти й Нової української школи, визначаючи серед основних пріоритетів педагогіку партнерства та оновлення підходів до розвитку дітей, акцентують увагу на формуванні ключових компетентностей зростаючої особистості. Це вимагає визначення складових характеристик цих компетентностей на основі цілісного й компетентнісного підходу до оцінювання досягнень, які дитина здобуває у дошкільний період [7, 22]. Тобто педагогіка знань замінює педагогіка компетенцій, що в результаті надає дитині здатність користуватися знаннями, вміннями, навичками, застосовувати їх на користь собі у повсякденному житті. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (БКДО) [23], формування компетентностей відбувається через різні освітні напрями, такі як:

– «Особистість дитини» – розвиток індивідуальних якостей, самосвідомості, емоційної стійкості та позитивного ставлення до себе;

– «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» – формування пізнавальних навичок, сенсорного сприйняття та здатності орієнтуватися у просторі й часі;

– «Дитина в природному довкіллі» – ознайомлення з природою, розвиток екологічної свідомості та вміння взаємодіяти з природним середовищем;

– «Гра дитини» – стимулювання творчої активності, уяви та соціальних навичок через різні види ігрової діяльності;

– «Дитина в соціумі» – формування навичок спілкування, соціальної адаптації та відповідального ставлення до інших;

– «Мовлення дитини» – розвиток мовленнєвих здібностей, комунікативних навичок та культури мовлення;

– «Дитина у світі мистецтва» – ознайомлення з мистецькими формами, розвиток естетичного смаку та творчих здібностей.

Ці напрями становлять базу, яка забезпечує готовність дитини до школи та дозволяє більш ефективно засвоювати знання в початковій школі. У Новій Українській Школі ці напрями інтегровані в різні освітні галузі, серед яких мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформативна та інші. [21, 24].

Складові наступності:

1) ділове співробітництво між вихователем ЗДО і вчителем початкових класів;

2) спільна робота вихователя ЗДО, психолога, логопеда та інших фахівців;

3) робота з батьками майбутніх першокласників;

4) робота з майбутніми першокласниками;

5) адаптація до дитини-дошкільника до умов навчання у початковій школі;

б) удосконалення форм організації і методів навчання як у ЗДО, так і в початковій школі [13].

Особливостями взаємодії дошкільної освітньої організації та школи в забезпеченні передшкільної підготовки є:

- розуміння самої взаємодії як механізму успішного вирішення завдань передшкільної підготовки та провідного принципу побудови моделі спільної діяльності двох ланок освіти, пов'язаних спільністю мети й об'єкта;

- відмова від трактування сутності передшкільної підготовки як накопичення в дитині суми знань, умінь і навичок (читання, письма, рахунку та ін.) і розуміння її як створення умов для повноцінного, усвідомленого, змістовного проживання дошкільником дитинства і забезпечення оволодіння універсальними навчальними діями і в цілому досягнення оптимального результату в напрямку готовності до школи, що забезпечує йому успішність навчання та адаптацію до нових умов і обов'язків;

- підвищення психолого-педагогічної компетентності батьківської громадськості в напрямку забезпечення готовності дітей до школи;

- забезпечення безперервності, наступності і перспективності дошкільної і початкової ланок освіти в напрямку підготовки дітей до школи [16].

У науковому обігу сьогоденної педагогічної науки функціонують такі терміни як «підготовка», «підготовленість» та «готовність». Існують різні підходи визначення термінології щодо компонентів шкільної готовності, їх характеристиках, як кількісних, так і якісних, різні погляди щодо змісту, завдань підготовки дітей дошкільного віку до навчання у початковій школі.

У педагогічних дослідженнях (А. Богуш, Н. Головань, Т. Поніманська) більшою мірою звертається увага на адаптаційні можливості дитини щодо умов і вимог школи. А. Богуш трактує поняття «готовність дитини до навчання у школі» як сукупність фізіологічних і психологічних особливостей дитини дошкільного віку, а саме дозрівання організму людини, її нервової, м'язової та інших систем; рівнем розвитку психічних процесів; рівнем розвитку здатності

дитини виконувати запропоновані навчальні завдання і свої шкільні обов'язки за суспільно значущими критеріями [16].

Психологи (О. Кононко, С. Максименко, Т. Піроженко) розглядають поняття «готовність дитини до школи» як цілісне, комплексне явище, яке охоплює переважну більшість сфер життя майбутнього школяра. Йдеться про зрілість у фізіологічному і соціальному відношенні, досягнення достатнього рівня розумового та емоційно-вольового розвитку. Готовність до шкільного навчання – багатокомпонентне утворення, яке потребує комплексних психологічних досліджень [16].

Ковшар О. розглядає готовність до навчання в школі як складне багатокомпонентне утворення. До нього входить фізичний, психологічний та особистісний компоненти, що оптимально поєднуються і охоплюють всі основні сфери розвитку дитини [12]:

– фізичний компонент – повноцінний фізичний розвиток дитини, тобто: розвиток опорно-рухового апарату; основних рухів, такі як біг, ходьба, стрибки, повзання, кидання тощо; координації рухів; дрібної моторики; активної рухової діяльності та загартування організму тощо;

– психологічний компонент – інтелектуальна готовність форм мислення, творча уява, наявність основних уявлень про природні і соціальні явища, вольова готовність, мотиваційна готовність (бажання ходити до школи та здобувати нові знання, навички), особистісна готовність (бажання зайняти нову для дитини соціальну позицію школяра), а також соціально-психологічна готовність (сформоване ставлення до вчителя як до дорослої, досвідченої людини, яка володіє особливими соціальними функціями, розвиток у майбутнього школяра необхідних форм спілкування з однолітками);

– особистісний компонент – формування «внутрішньої позиції школяра» та «дошкільної зрілості» (сформованість самосвідомості, адекватної ідентифікації себе зі своїм «Я», уміння дитини співвідносити свої бажання, можливості та прагнення до здійснення мети своєї діяльності, здатність

увяляти себе в минулому, теперішньому, майбутньому часі, орієнтуватись у своїх правах і обов'язках) [12].

Недостатній рівень сформованості будь-якого з цих аспектів може призвести до труднощів у навчанні, зниження самооцінки дитини та проблем із соціалізацією.

Вихователь, систематично спостерігаючи за поведінкою дітей у групі закладу дошкільної освіти, має змогу оцінити рівень сформованості цих компонентів у кожної дитини. Він знає, хто з вихованців спокійно та вчасно звертається до дорослого із запитаннями, просить у товариша допомоги або пропонує свою підтримку. Також вихователь може визначити, хто вміє узгоджувати свої інтереси з інтересами однолітків у грі або в інших видах діяльності. Однак спостереження можуть показати, що деякі діти обирають лише найпривабливіші ролі в іграх, вдаючись до умовляння, примусу чи навіть конфліктів, в той час як інші задовольняються будь-якою роллю і не здатні відстоювати свої інтереси. Деякі діти можуть взагалі уникати участі у спільній діяльності через боязкість або комунікативну пасивність [16].

У дослідженні Піроженко Т. щодо готовності старших дошкільників до систематичного навчання в школі в умовах реформування освіти [22] зазначається, що орієнтація свідомих педагогів на педагогіку співробітництва та особистісно-орієнтовану взаємодію з дитиною потребує не лише певних особистісних якостей, таких як доброта, любов до дітей, увага, терпіння і повага, але й високого професіоналізму. Він включає:

- знання вікових та індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини;
- уміння ефективно спілкуватися з дітьми різного віку і рівня розвитку комунікативних здібностей;
- здатність помічати сильні сторони та недоліки дитини;
- організацію взаємин між дітьми і спільної діяльності;
- підтримку індивідуальних інтересів кожної дитини [22].

На етапі переходу від дошкільної до початкової освіти врахування індивідуальних особливостей дитини орієнтує педагогів на розвиток умінь бачити в кожній дитині унікальну особистість з усім розмаїттям її якостей. Це стає основою для моделювання стратегії виховної взаємодії, спрямованої на підтримку прагнення дитини до самостійності, незалежності, свободи самовираження та самоствердження в найближчому оточенні.

Таке розуміння індивідуальності дитини вимагає впровадження чітких принципів, які формують її готовність до навчання в школі. Ці принципи стають фундаментом для успішної реалізації змісту, форм і методів освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, сприяючи поступовому розвитку та адаптації дитини до майбутнього шкільного життя.

Ось основні принципи, що формують готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання у початковій школі:

1. *Принцип збереження «фази» сучасного дитинства:* принцип підкреслює важливість збереження дитинства як природного феномена, забезпечуючи дитині психологічно комфортні умови для розвитку та соціального благополуччя. У ЗДО має бути створене середовище, яке дозволяє дітям повною мірою насолоджуватися своїм дитинством і розвиватися без зайвого стресу та тиску на їхні психічні процеси.

2. *Принцип організації багатofункціонального предметно-просторового середовища:* організація життєдіяльності дітей у ЗДО передбачає створення зон для різних видів діяльності, таких як ігрова зона, навчальна, зона для відпочинку та психологічного розвантаження, куточки для творчості та спорту. Це забезпечує різноманіття активностей протягом дня, що сприяє розвитку пізнавальних процесів, формуванню навичок та збереженню психічного й фізичного здоров'я дітей.

3. *Принцип наступності програм дошкільної та початкової освіти:* наступність передбачає узгодженість і єдність концептуального підходу між програмами дошкільної та початкової освіти. Це допомагає створити

безперервний освітній процес, який забезпечує послідовність у розвитку компетентностей і навичок, необхідних для успішного навчання в школі.

4. *Індивідуально-диференційований підхід*: дозволяє організовувати індивідуальні заняття та роботу в мікрогрупах для підвищення рівня готовності кожної дитини до школи. Завдяки такій диференціації враховуються індивідуальні особливості розвитку дітей, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожного вихованця.

5. *Принцип відкритості та співробітництва між ЗДО та сім'єю*: співпраця між дитячим садком і сім'єю відіграє ключову роль у підготовці дитини до школи. Це передбачає активне залучення батьків до процесу підготовки, їхнє психолого-педагогічне просвітництво та надання додаткових освітніх послуг. Взаємодія досягається через традиційні форми роботи, такі як лекції та батьківські збори, а також нетрадиційні, як-от відкриті заняття чи конференції онлайн. Це дозволяє підготувати дитину до успішного переходу до шкільного життя [16].

Для вивчення рівня готовності дитини до школи можна використати «Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи», розроблений Піроженко Т. [11]. Цей інструментарій оцінювання надає можливість системно і комплексно оцінити готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Основні його переваги включають:

- адаптацію до нових умов: інструментарій враховує особливості реформування української освіти, що робить його актуальним для сучасних умов;
- комплексний підхід: він охоплює різні аспекти готовності, включаючи когнітивні, емоційні, соціальні та фізичні складові, що є важливими для успішної адаптації дитини до шкільного життя;
- визначення індивідуальних потреб: інструментарій дозволяє виявити сильні та слабкі сторони дитини, що допомагає в подальшій корекційній роботі;

– методологічні основи: він базується на сучасних психологічних і педагогічних теоріях, що забезпечує його наукову обґрунтованість.

Таким чином, використання цього інструментарію може суттєво підвищити ефективність підготовки дітей до навчання в школі, забезпечуючи цілеспрямовану підтримку їхнього розвитку.

Для визначення готовності дитини до навчання у початковій школі батькам пропонується пройти опитувальник, заснований на рекомендаціях «Освітнього омбудсмена України» [33]:

– Як довго дитина може залишатися без мами?

– Чи відчуває дитина себе у сім'ї захищеною і впевненою у стосунках із батьками? Почуття безпеки сприяє розвитку активності та цікавості.

– Як дитина справляється з напругою та розчаруваннями? Наприклад, у ситуаціях, коли щось не виходить, вона не отримує бажаного одразу чи не може відповісти через те, що викликали іншу дитину.

– Чи готова дитина взаємодіяти з різними людьми, чи має досвід спілкування з іншими?

– Чи зможе дитина впоратися із ситуацією, коли вчитель не може приділяти їй персонально увагу тривалий час, розуміючи, що увага педагога розподіляється на всіх учнів?

– Чи вміє дитина розуміти себе як частину групи? Наприклад, чи розпізнає вона звернення до всього класу, не потребуючи індивідуального підходу для виконання загального завдання?

– Чи звертається дитина за допомогою до інших та чи впевнена у тому, що їй допоможуть?

– Як дитина описує свої дії під час навчання? Наприклад, каже «я намалював букву», що свідчить про ігрову мотивацію, чи «я написав букву», що вказує на навчальну мотивацію.

– Наскільки батьки дозволяють дитині рухову активність і чи вільна вона у своїх рухах? Рівень фізичної свободи тісно пов'язаний із емоційним станом і вольовими якостями.

– Чи має дитина стабільний розпорядок дня? Це допомагає формувати навички дотримання правил і створює відчуття безпеки.

– Наскільки дитина впевнена у власній цінності та відчуває, що її приймають такою, якою вона є?

Отже, формування та визначення готовності дитини до навчання у школі є складним процесом, що потребує спеціально організованої підготовки. Така підготовка не тільки сприяє розвитку соціальних навичок, але й формує дошкільну зрілість.

Дошкільна зрілість здобувача дошкільної освіти, як стверджує Т. Піроженко, передбачає розвиток різних сфер (фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний) дитини шести років, її готовність до взаємодії з природним і соціальним довкіллям; розвиток специфічних видів діяльності, які є фундаментальними для дошкільного дитинства і які визначають та забезпечують адаптацію дитини до нового соціального статусу «учень» [16].

А. Богуш виділяє наступні компоненти й показники дошкільної зрілості:

1. Особистісно орієнтований компонент:

- усвідомлення дитиною свого образу «Я» та її місця в системі взаємин;
- розвиток базових якостей особистості, таких як самосвідомість, самооцінка, самоповага, самостійність, ініціативність, креативність, відповідальність і свобода вибору.

2. Емоційно-ціннісний компонент:

- стабільність емоційного стану дитини;
- позитивна мотивація до набуття нових знань, умінь і навичок, а також до формування позитивних взаємин у шкільному колективі;
- готовність до нової соціальної ролі «учня».

3. Операційно-діяльнісний компонент:

- наявність сформованих знань, умінь і навичок, які є основою для навчання у школі;
- здатність контролювати власні психічні процеси і поведінку;

– сформованість передумов навчальної діяльності, включно з різними компетентностями, визначеними Базовим компонентом дошкільної освіти [16].

Дошкільна зрілість визначається як цілісний психічний стан дитини дошкільного віку, що характеризується високим ступенем розвитку якостей і процесів, які переживають свій розквіт у цей сензитивний період. Для дітей 6-річного віку, які мають гарний психічний розвиток, типовим є кооперативно-змагальний рівень спілкування з однолітками, довільність у спілкуванні з дорослими та відкриття власних переживань у сфері самосвідомості. Важливими ознаками дошкільної зрілості є:

- сформовані прийоми ігрової діяльності;
- розвинений соціальний та емоційний інтелект, високий рівень морального розвитку;
- сформована творча уява;
- наявний високий рівень наочно-образного мислення, пам'яті та мовлення [16].

Незважаючи на ці аспекти, значна частина дітей, які приходять до школи, не готова до навчання. Це створює труднощі не тільки для самих дітей, але й для їхніх батьків, учителів та однокласників, які змушені адаптуватися до навчальної діяльності з такими дітьми. Дошкільна незрілість та неготовність до шкільного навчання залишаються серйозними проблемами, що потребують уваги. Діти, які не готові до навчання, часто виявляють неухважність на уроках, випадають з загальної роботи класу, що призводить до зниження їхнього бажання вчитися та інтересу до шкільного життя [16].

Готовність дитини до школи визначається низкою критеріальних показників. Якщо дитина не вмє планувати і контролювати свої дії, має відсутню пізнавальну мотивацію, не здатна організувати комунікацію, не може виконувати логічні операції, не диференціює свою поведінку в структурі «дитина – дорослий», і не вмє вирішувати поставлені завдання, це свідчить про її неготовність до навчання [16].

Існує три основні групи труднощів, з якими стикаються діти, які не готові до навчання у початковій школі:

- взаємини з однолітками: труднощі в слуханні товариша, стеженні за його роботою та змістовному спілкуванні;
- спілкування з дорослими: невміння розуміти умови запитань учителя та специфіку навчальних ситуацій;
- сфера самосвідомості: завищена самооцінка, необ'єктивне ставлення до результатів власної діяльності [16].

Ці три групи труднощів відображають основні аспекти психологічної готовності дитини до школи.

Цікаво, що ранній початок шкільного навчання може створити умови для практичного вирішення проблеми психологічної готовності. Хоча деякі шестирічні діти повністю готові до навчання, їх меншість, тому загалом шестирічні діти вважаються неготовими з психологічного погляду. Це свідчить про необхідність адаптації навчального процесу для врахування специфіки розвитку дітей цього віку [16].

Важливим фактором, що впливає на готовність дітей до школи, також є вік, з якого батьки вирішують перевести своїх дітей на нову ланку освіти. Як зазначив «Освітній омбудсмен України» [33], серед дошкільників 5-6-річного і 6-7-річного віку існує значний діапазон відмінностей у психологічній готовності до навчання в школі. Дослідження показують, що діти 6-річного віку мають набагато більшу готовність до школи, ніж 5-річні. Багато українських психологів підтверджують цю думку. Наприклад, психологиня Світлана Ройз зазначає, що навіть 6-річні діти не завжди готові до навчання в школі, оскільки в них ще не переважає навчальна мотивація над ігровою. Вони ще не здатні витримувати розчарування, не готові виконувати завдання, які їм не подобаються, а також не мають достатньої готовності бути частиною групи та усвідомлювати необхідність дотримання певних правил.

Готовність до систематичного навчання (шкільна зрілість), за визначенням Г. Назаренко, включає морфологічний, функціональний і

психічний розвиток дитини, за яких вимоги не є надмірними і не шкодять здоров'ю. Вона охоплює загальну (психофізіологічну) та спеціальну готовність. Однією з важливих складових загальної готовності є психологічна, що включає емоційно-вольовий, інтелектуальний, мотиваційний і особистісний компоненти [16].

За словами Т. Піроженко, важливість наукового аналізу проблеми готовності старших дошкільників до навчання у сучасній школі посилюється тим, що в умовах сьогодення останній рік перед школою діти старшого дошкільного віку перебувають у різних соціальних умовах і мають різні способи організації навчання як у закладах дошкільної освіти, так і вдома. Повноцінний розвиток дітей у першому класі сучасної школи залежатиме від того, наскільки ретельно будуть враховані їх індивідуальні та вікові психологічні особливості, а також рівень готовності до систематичного навчання як шестирічних, так і семирічних дітей. [7, 22]. На думку С. Сисоєвої, підтримка батьків та їх активна участь у підготовці дитини до школи значною мірою визначають успіх адаптації та розвитку дитини у шкільному середовищі.

Таким чином, готовність дитини до школи — це комплексна проблема, яка потребує уваги до різних аспектів розвитку: фізичних, інтелектуальних, емоційних, соціальних та мотиваційних. Її вивчення і правильна оцінка допомагають створити оптимальні умови для успішної адаптації дитини до шкільного навчання та подальшого особистісного розвитку.

1.3. Вплив освітніх втрат в системі дошкільної освіти на готовність дітей старшого дошкільного віку до школи

Актуальним питанням сучасної освіти є швидке виявлення освітніх втрат та впровадження ефективних механізмів їхньої компенсації. Це спричинено тим, що освітні втрати значно збільшилися в умовах воєнного стану і безпосередньо впливають не лише на рівень поточних знань та навичок

учнів, а й на їхню освітню траєкторію в довготривалій перспективі [30]. Зокрема, закриття шкіл, перебої в навчальному процесі та інші фактори мають комплексний вплив на готовність дітей до школи та подальший освітній розвиток.

Окрім безпосередньої зупинки освітнього процесу, що сталася по всій країні після 24 лютого 2022 року, а також обмежень, пов'язаних з дистанційним навчанням, на виникнення освітніх втрат можуть також впливати й інші фактори [1, 18]:

- бойові дії та окупація;
- повітряні тривоги;
- виїзд дітей як за кордон, так і їх переїзд у межах України;
- відключення електроенергії;
- руйнування закладів освіти.

Перебуваючи в умовах небезпеки та тривалого стресу, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Відчуття тривоги, напруги, страху та невизначеності ускладнюють процес її соціалізації. Діти, які вимушені були евакуюватися з зон активних бойових дій, можуть стикнутися з труднощами соціальної адаптації в нових соціальних умовах [28, 31].

Відповідно до зазначених вище чинників, діти дошкільного віку мають дуже обмежені або взагалі відсутні можливості в освітній діяльності. Бойові дії, повітряні тривоги, переїзди, відключення електроенергії, руйнування закладів освіти тощо суттєво знижують час, кількість та якість матеріалів для всебічного розвитку дитини в закладі дошкільної освіти [4].

Внаслідок пандемії COVID-19 та воєнних дій більшість закладів дошкільної освіти були змушені перейти на дистанційне навчання. Це нововведення стало поштовхом до створення нових підходів, принципів та методів організації освітнього процесу для дітей дошкільного віку. Педагогічні колективи повинні були швидко адаптуватися до змін, використовуючи інноваційні засоби комунікації та інтерактивні інструменти,

які дозволяли б забезпечувати якісне та безпечне навчання, незважаючи на відсутність фізичної присутності дітей у закладах. Ключовим аспектом є створення безпечних умов та підтримка доступності освіти, що вимагає особливої організації навчального процесу та активного залучення батьків. Саме батьки несуть відповідальність за забезпечення належних умов навчання вдома, включаючи наявність технічних засобів, доступ до інтернету та можливість підключення до занять у синхронному режимі [17].

З огляду на виклики, спричинені воєнними діями, дистанційний формат навчання повинен передбачати гнучкість та адаптивність. Наприклад, у разі повітряної тривоги або інших небезпечних ситуацій, заняття мають бути негайно перервані для забезпечення безпеки дітей. Важливо враховувати також зовнішні фактори, такі як неможливість підключення до інтернету через нестабільну ситуацію або технічні труднощі, як з боку дітей, так і з боку педагогів. У таких випадках рекомендується використовувати альтернативні засоби комунікації, зокрема асинхронні методи навчання, щоб забезпечити неперервність освітнього процесу [17]. Однак відсутність живого спілкування негативно впливає на соціалізацію та розвиток дітей. Важливою є також ергономіка та організація часу для уникнення негативного впливу на здоров'я дітей [9].

Дистанційне навчання, хоча й забезпечує певний рівень доступності до освіти, негативно впливає на розвиток соціальних і комунікаційних навичок дітей. Відсутність безпосереднього контакту з однолітками та вихователями обмежує формування таких важливих компетенцій, як уміння працювати в групі, вирішувати конфлікти, ділитися думками та брати участь у спільній діяльності. Соціальна ізоляція також може стати причиною емоційних проблем, таких як підвищена тривожність або труднощі в адаптації до нових умов. У контексті дошкільної освіти ці аспекти мають критичне значення, адже саме у цьому віці діти засвоюють базові соціальні моделі поведінки.

Отже у дистанційному форматі навчання є свої переваги, але є й недоліки, що впливають на освітній процес і на готовність до шкільного навчання, які зазначу у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Переваги та недоліки дистанційного навчання
у закладі дошкільної освіти [9]**

Переваги	Недоліки
Дистанційна форма навчання дозволяє вихованцям дошкільних закладів отримувати освітні послуги в комфортних для них умовах вдома.	Одним із головних викликів дистанційної освіти для дошкільнят є брак живого спілкування з вихователями та однолітками.
Дистанційна освіта робить навчальний процес більш доступним для дітей, які проживають у віддалених районах, або для тих, чії родини тимчасово переїхали.	Для успішного дистанційного навчання потрібен стабільний доступ до Інтернету та відповідні технічні засоби, що не завжди доступному випадках евакуації, блекаутів.
Для педагогів дистанційне навчання надає можливість більш індивідуального підходу до кожної дитини, вони можуть адаптувати матеріали до рівня розвитку кожного вихованця, забезпечуючи диференційований підхід, що сприяє кращому засвоєнню знань.	Педагогам дошкільних закладів важко контролювати процес навчання дистанційно, оскільки діти потребують постійного нагляду та індивідуальної уваги, що може ускладнити виконання навчальних завдань та оцінювання рівня розвитку вихованців.

Крім недоліків самого дистанційного навчання, перехід між очною та дистанційною формами навчання також може призводити до уповільнення підготовки дітей до школи, оскільки педагогам, дітям та батькам необхідне буде додатковий час на адаптацію до нових умов та вимог.

У своїй статті «Проблеми наступності дошкільної та початкової ланок освіти під час карантину та військового стану» Пінтяк О. описує проблеми, з якими стикаються діти, що прийшли до першого класу після періодів карантину та війни. Авторка вказує на недостатній рівень соціалізації дітей, погіршення пам'яті та уваги, а також значний відсоток дітей із мовленнєвими порушеннями. Окрім цього, відзначається невміння учнів слухати й сприймати інформацію, підвищений рівень тривожності та часткова відсутність навичок самообслуговування. Загалом, у дітей спостерігається низький рівень різностороннього розвитку, що є наслідком впливу пандемії

COVID-19 та воєнного стану на освітній процес [21]. Ці проблеми вимагають додаткових зусиль від педагогів та батьків для компенсації освітніх втрат і адаптації дітей до систематичного навчання в школі.

Негативний вплив освітніх втрат підсилюється соціально-економічними умовами. Згідно з Назаренко Ю., рівень доходів родини, освіта батьків та їхня залученість до навчання дитини мають вагомий вплив на освітні результати. Діти з більш заможних сімей мають кращий доступ до сучасних технологій та інтернету, що покращує їх можливості для дистанційного навчання. Також залученість батьків до створення відповідного освітнього середовища вдома впливає на успіх навчання [18].

Освітні втрати мають накопичувальний ефект. Вони зростають пропорційно до тривалості припинення функціонування закладів освіти, значно знижують мотивацію до навчання, а також поглиблюють нерівності і прогалини в освітньому процесі [30]. Науковцями Топузовим О., Головка М. та Локшиною О. виявлено зниження рівнів навчальних досягнень освітян в умовах дистанційного навчання, порушення систематичності виконання освітньо-виховної діяльності та повнофункціональності контрольної-оцінювальної діяльності педагогів [30].

Таким чином, освітні втрати в системі дошкільної освіти мають комплексний вплив на готовність дітей до школи: призводять до зниження когнітивного розвитку, проблем з соціалізацією, емоційної нестабільності, втрати мотивації до навчання та інших негативних наслідків, які впливають на адаптацію дитини до нових умов навчання. Подолання цих втрат потребує цілеспрямованих заходів з боку освітян, батьків та держави, а також створення підтримуючого освітнього середовища для забезпечення повноцінного розвитку дитини, який в подальшому створить необхідні умови для наступності, спадкоємності та перспективності, як складових неперервної освіти.

Висновки до першого розділу

У результаті аналізу науково-педагогічної літератури в першому розділі було з'ясовано, що освітні втрати, які виникають у системі дошкільної освіти, є комплексною проблемою та мають багатогранний вплив на подальший навчальний процес і розвиток особистості.. Освітні втрати стосуються не лише зниження академічних знань та навичок, але й охоплюють емоційно-соціальний розвиток, готовність дитини до переходу на новий етап навчання. Поняття «освітні втрати» стало особливо актуальним в умовах глобальних кризових явищ, таких як пандемія COVID-19 та воєнні дії в Україні. Ці чинники негативно вплинули на стабільність і безперервність освітнього процесу, що призвело до перерв у навчанні та втрат навчальних можливостей. Особливо це стосується дітей із вразливих соціальних груп, які через брак доступу до ресурсів зазнають більшого впливу втрат. Це підкреслює важливість державної підтримки та розробки національних програм, спрямованих на подолання цих проблем.

Виявлено, що освітні втрати серед дітей дошкільного віку мають особливу значимість, оскільки цей етап є базовим у формуванні ключових компетентностей і соціальних навичок, необхідних для подальшого навчання. Теоретичні дослідження доводять, що перерви в освітньому процесі можуть призвести до значного відставання у когнітивному розвитку дітей, порушення їх емоційної стійкості та соціальної адаптації. Такі втрати особливо небезпечні для дітей дошкільного віку, які потребують постійної взаємодії з дорослими та однолітками для нормального соціального розвитку.

Крім того, важливим аспектом є вплив освітніх втрат на готовність дітей до школи. Освітні втрати в дошкільному віці можуть негативно позначитися на адаптації дитини до шкільних умов. Втрата базових навичок і знань, таких як здатність до самостійного навчання, комунікаційні навички та вміння вирішувати проблеми, ускладнює процес інтеграції в шкільне середовище.

Науковці наголошують на необхідності розробки та впровадження заходів для мінімізації освітніх втрат. Йдеться про створення підтримуючого освітнього середовища, активну співпрацю між педагогами та батьками, а також індивідуальний підхід до кожної дитини. Важливо враховувати психологічний стан дітей, особливо в умовах воєнного стану, та забезпечувати комплексну підтримку, яка включає педагогічні, психологічні та соціальні заходи.

Таким чином, освітні втрати в системі дошкільної освіти є складною проблемою, яка потребує всебічного підходу та комплексних рішень. Однак подолання цих втрат є можливим за умови розробки й впровадження ефективних методик та забезпечення безперервного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхнього місця проживання чи соціальних умов.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Стан проблеми дослідження

У травні 2022 року Міністерство освіти і науки презентувало пропозиції для вирішення нагальних проблем в освіті, серед яких вперше за весь час з початку пандемії згадувалося поняття про освітні втрати і розглядалися питання щодо їх подолання. Саме ці пропозиції лягли в основу для розробки проєкту Плану відновлення, який було створено пізніше. Однак у цих пропозиціях досі не йшлося про конкретне вимірювання освітніх втрат. Отже, в Україні не було здійснено вимірювання освітніх втрат, спричинених пандемією та повномасштабною війною [18].

Наразі сфера дошкільної освіти стикається з низкою проблем, які потребують негайного втручання.

Теоретико-методологічні та практичні засади подолання освітніх втрат в закладах дошкільної освіти є предметом активного дослідження українських науковців. Зокрема, у своїх працях цю тему розглядають Г. Бичко та В. Терещенко [2], Л. Варяниця [5], Ю. Назаренко [18], С. Сисоєва та О. Рейпольська [27], Л. Шелестова [35] та інші. Науковці акцентують увагу на важливості вивчення шляхів вирішення проблем, що виникли через значні виклики у сфері дошкільної освіти, зокрема в умовах воєнного стану та пандемії COVID-19. У світлі цих викликів та пов'язаних з ними освітніх втрат, необхідно дослідити та визначити ефективні стратегії подолання проблем, що сприятимуть створенню безпечного і сприятливого середовища для наймолодших членів суспільства.

Тому головним завданням є створення безпечного та підтримуючого середовища в закладах дошкільної освіти. Це середовище має включати комплексну психологічну, медичну та методичну підтримку дітей, а також вирішення кадрових проблем для надання якісної дошкільної освіти.

Особливої уваги потребує робота з дітьми в умовах воєнного стану, коли вони можуть перебувати в стані підвищеної тривожності або стресу через бойові дії або вимушену міграцію.

Подолання освітніх втрат у дошкільних закладах в умовах воєнного стану вимагає детальних заходів та співпраці всіх учасників освітнього процесу, спрямованих на створення безпечного і підтримуючого середовища для дітей, а також на забезпечення якісної дошкільної освіти в умовах, що виникли через повномасштабне вторгнення [5].

Крім того, до цієї проблеми необхідне залучення батьківської сторони. Узагальнюючи досвід роботи з батьками щодо питання готовності дитини до шкільного життя, Піроженко Т. підкреслює важливість подальшого поглиблення знань дорослих про сутність цієї готовності. Важливо навчити батьків не лише розуміти поняття готовності, але й аналізувати розвиток необхідних для цього навичок у своїх дітей. Рівень усвідомлення батьками цієї проблеми значною мірою залежить від емоційного клімату в родині та якості їхнього спілкування з дитиною [7].

Наразі в Україні відсутні достовірні дані про освітні втрати. Крім того, ситуація в Україні є унікальною на фоні інших країн: наслідки війни наклалися на наслідки пандемії COVID-19. Тому важливо вивчати досвід інших держав у вимірюванні та компенсації освітніх втрат, однак слід також враховувати, що в умовах війни Україна стикається з набагато складнішою ситуацією, ніж країни, які пережили лише пандемію [18].

2.2. Методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат готовності дітей до школи в сучасному закладі дошкільної освіти

Запровадження воєнного стану в країні суттєво вплинуло на діяльність дошкільної освіти. Освітній процес у закладах дошкільної освіти під час воєнного стану організовується відповідно до вимог чинного законодавства та Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту), з

урахуванням безпекової ситуації в населеному пункті та рішень обласних і місцевих військово-цивільних адміністрацій. Освітній процес здійснюється за допомогою різних форм організації: дистанційної, змішаної, очної та індивідуальної.

У подоланні освітніх втрат у дошкільних закладах освіти важливо застосовувати комплексний підхід, який включає безпеку, психологічну підтримку, індивідуалізацію навчального процесу та активні методи навчання. Створення сприятливого середовища для розвитку дітей, налагодження співпраці з батьками та підтримка педагогічного колективу є ключовими елементами забезпечення якісної дошкільної освіти в умовах війни та кризових ситуацій. Забезпечення наступності та неперервності навчання також має велике значення для успішної адаптації дітей до навчання в школі.

Надалі в розділі буде наведено необхідні матеріали, які можна використовувати для попередження освітніх втрат або роботи з ними, що допоможе створити умови для безперервного розвитку дитини.

Для успішної реалізації дистанційного навчання в умовах кризи, дошкільні заклади повинні адаптувати свої програми, застосовуючи інтерактивні методи, які сприяють соціальному, когнітивному та емоційному розвитку дітей. Активні методи, такі як інтерактивні ігри, креативні завдання (малювання, театралізовані постановки, музикотерапія), допомагають дітям не лише засвоювати матеріал, але й долати стресові ситуації, викликані війною або іншими кризовими умовами.

Наразі, зі стабілізацією ситуації, багато закладів дошкільної освіти поступово повертаються до очної форми навчання. Проте, важливо зберігати напрацювання, які були отримані під час дистанційної форми, адже вони можуть стати цінними у майбутньому. Діти, які зараз здобувають дошкільну освіту, у подальших рівнях навчання з великою ймовірністю зіткнуться з елементами дистанційного навчання у школі. Тому поступове повернення до звичних методів навчання має супроводжуватися інтеграцією елементів дистанційної освіти, щоб сприяти розвитку адаптивності та покращенню

цифрових навичок у дітей, які знадобляться їм у подальшому навчальному процесі.

Перехід між очною та дистанційною формами навчання, зокрема в дошкільних закладах, може призводити до значних освітніх втрат, що уповільнює підготовку дітей до школи. З огляду на це, доцільно звернутися до спеціально створених програм, курсів та вебінарів, які допомагають ефективно працювати в умовах воєнних дій і враховують необхідність адаптації до змін форм навчання, допоможуть педагогам усунути ці прогалини в знаннях і навичках дітей, забезпечуючи їх успішну адаптацію до нових умов навчання.

У Департаменті освіти і науки Києва розглядають можливість відпрацювання занять, пропущених через повітряні тривоги або брак електроенергії, шляхом введення компенсаторного (додаткового) навчального року, що дозволить надолужити прогалини у знаннях, уміннях та навичках [18].

Ключовим заходом для допомоги дітям дошкільного віку в подоланні освітніх втрат має стати національна програма додаткових компенсаторних занять і тьюторської підтримки. Оскільки низький рівень доходів родини та недостатня залученість батьків до освітнього процесу є факторами, що підвищують ризик виникнення освітніх втрат, роль держави в їхній компенсації є надзвичайно важливою, особливо для вразливих категорій дітей. Щоб охопити якомога більше вихованців, програма додаткових занять і тьюторства має фінансуватися за рахунок державних або донорських коштів. При цьому важливо, щоб тьюторська підтримка та додаткові заняття не стали ще одним неоплачуваним або низько оплачуваним навантаженням для педагогів дошкільних закладів, які повинні отримувати гідну оплату праці без значного збільшення понаднормової роботи. Також слід забезпечити методичну підтримку педагогам, надавати допомогу та поради батькам, а також передбачити психологічну підтримку для всіх учасників освітнього процесу [18].

У контексті подолання освітніх втрат та забезпечення готовності дітей до школи важливо звернути увагу на програму освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта та піклування / *Education & Care*» [25], розроблену авторським колективом на чолі з Вороновим В. Ця програма орієнтована на створення оптимальних умов для цілісного розвитку дошкільників, акцентуючи увагу на формуванні лідерських якостей та міждисциплінарному підході до навчання. Зміст та методичне наповнення програми дозволяють ефективно взаємодіяти з батьками, залучаючи їх до освітнього процесу, особливо в умовах, коли діти не можуть відвідувати заклад дошкільної освіти через зовнішні чинники, такі як пандемія чи війна. Застосування цієї програми сприятиме розвитку критичного мислення, комунікаційних навичок, творчого підходу та здатності до колективної роботи, що є надзвичайно важливими для успішної адаптації дітей у школі.

В якості психологічної просвіти для освітян є доречними методичні рекомендації програми з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» [20], що містить кращі практики психолого-педагогічного супроводу, методи і прийоми підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів.

Також рекомендовано до проходження курс «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» створено Міністерством освіти і науки України у співпраці з Інститутом модернізації змісту освіти та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти. Цей курс розроблений за участю провідних міжнародних експертів з психології, таких як керівниця психологічної служби Аріельського університету (Ізраїль) Ольга Басс-Лінчук та консультантка з психічного здоров'я і психосоціальної підтримки, тренерка міжнародної короткосесійної програми СЕТА (Інститут Джона Хопкінса, США) Юлія Загарницька, яка також є експерткою програми «Профілактика суїцидів у громадах» (проект за підтримки уряду Норвегії) [26]. Основні завдання курсу полягають у підвищенні професійного рівня педагогічних працівників та оволодінні сучасними технологіями

надання першої психологічної допомоги. Курс містить корисні та інноваційні інструменти, які можна застосовувати у навчальному процесі, і ставить перед собою наступні завдання:

- поглиблення знань щодо оцінки поведінки постраждалих для прийняття рішень про надання першої психологічної допомоги;
- розвиток навичок надання першої психологічної допомоги;
- поглиблення розуміння причин стресу та його впливу на людей;
- удосконалення вміння виявляти прояви стресу у здобувачів освіти;
- розвиток навичок підтримання комунікації та співпраці у вирішенні комунікаційних проблем;
- мотивація слухачів до безперервного навчання впродовж життя та професійній діяльності за допомогою цифрових технологій.

Крім того, варто звернути увагу на практикум «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях» [3]. Згаданий практикум побудовано на основі осмислення та узагальнення власного отриманого досвіду в процесі психологічної допомоги постраждалим внаслідок екстремальних подій в Україні. У ньому висвітлюються важливі теоретичні аспекти переживання кризових травматичних ситуацій, а також розглядається практика надання психологічної допомоги дітям та батькам в умовах війни. Практикум містить ефективний методичний інструментарій для роботи з постраждалими та стабілізації їхнього психоемоційного стану.

Для успішного подолання освітніх втрат та забезпечення готовності дітей старшого дошкільного віку до школи, сучасні заклади дошкільної освіти повинні впроваджувати ефективні методи та стратегії, враховуючи поточні виклики, зокрема ті, що виникають в умовах воєнного стану.

Основні методичні рекомендації організації закладів дошкільної освіти щодо подолання освітніх втрат дітей дошкільного віку:

1. *Створення безпечного середовища.* Безпека дітей і педагогів залишається пріоритетним завданням. Як зазначає Тищук Л. [29], основою

стало створення умов для збереження життя та здоров'я дітей і персоналу. У цьому контексті важливо:

- організувати навчальний процес таким чином, щоб мінімізувати вплив стресових ситуацій, пов'язаних із війною (бойові дії, евакуації, повітряні тривоги);

- створювати безпечні середовища, де діти можуть почуватися стабільно навіть у кризових умовах, підтримуючи порядок і традиції мирного часу;

- під час тривалих перебувань в укриттях або перервах між тривогами організувати повсякденні мирні справи, що сприяють стабілізації емоційного стану та підтриманню ментального здоров'я.

Освітнє середовище під час воєнного стану має бути не тільки безпечним, але й наповненим змістом, цікавим та стимулювати розвиток дітей. Важливу роль відіграє дизайн простору: він повинен забезпечувати можливості для організації різних видів діяльності, вільної гри та зонування групових кімнат. Зонування створює осередки за інтересами, що дозволяє дітям більш ефективно взаємодіяти та розвиватися в комфортному середовищі [10].

2. *Моніторинг та адаптація освітнього процесу.* Регулярний моніторинг розвитку та потреб дітей, а також коригування освітніх програм у відповідь на їхні індивідуальні потреби є критичними для подолання освітніх втрат. Для цього рекомендується:

- використовувати діагностичні інструменти для оцінки поточного рівня знань, навичок і соціальної готовності дітей;

- оперативно коригувати завдання та зміст навчальних програм, враховуючи психолого-педагогічні особливості дітей в умовах війни та стресових ситуацій;

- забезпечувати індивідуальний підхід до кожної дитини, враховуючи її психологічний стан, рівень розвитку та освітні потреби.

3. *Психосоціальна підтримка всіх учасників освітнього процесу (дітей та їхніх батьків, педагогів).* Створення дружнього до дитини навчального середовища, яке є безпечним, інклюзивним та сприяє активній участі кожної дитини. Важливо, щоб це середовище було вільним від принижень та зловживань, забезпечувало емоційну підтримку та сприяло психоемоційному розвитку дітей через ігри, розвиток навичок і можливість висловлювати свої емоції та досвід.

Надання психологічної допомоги дітям та їхнім сім'ям є важливим компонентом подолання освітніх втрат, тому необхідно:

- забезпечувати роботу з психологами, які надаватимуть підтримку дітям, що постраждали від стресу або травмуючих ситуацій;
- організовувати тренінги та консультації для батьків, щоб допомогти їм підтримувати дітей вдома та сприяти їх емоційному відновленню;
- впроваджувати спеціальні програми, які допомагають дітям долати наслідки психологічних травм, зокрема арт-терапію, музикотерапію, ігрові методи.

Позитивний психологічний мікроклімат у закладах дошкільної освіти є основою для здорового розвитку дитини. Педагогам і психологам важливо регулярно працювати над зниженням дитячої тривожності, страхів та агресії, що сприяє підтримці емоційного і фізичного здоров'я дітей. Це забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини, ґрунтуючись на розумінні її психологічних особливостей, а також дозволяє вчасно виявляти порушення в психічному розвитку і поведінці, що дає можливість надавати необхідну психолого-педагогічну підтримку [10, 14].

Для педагогів також важлива психосоціальна підтримка, що включає: забезпечення регулярних компенсацій, доступ до гуманітарної допомоги, включно з психосоціальною підтримкою, організацію перерв у роботі протягом дня, проведення педагогічних рад та навчань з методів психосоціальної підтримки [19].

4. *Інтеграція активних методів навчання.* В умовах стресу та обмежених можливостей для звичайного навчання особливо важливим є використання активних методів навчання, що стимулюють когнітивний та емоційний розвиток:

- інтерактивні ігри та вправи, які сприяють розвитку соціальних навичок, уваги, пам'яті, мовлення;
- використання креативних підходів, таких як театралізовані постановки, малювання, ліплення, які допомагають дітям висловлювати свої емоції та розвивати творче мислення.

5. *Адаптація змісту освіти до нових реалій.* Перегляд освітніх програм, а також пріоритизацію деяких освітніх напрямів, таких як охорона здоров'я, безпека та соціальна адаптація дітей. Особливу увагу слід приділити введенню нових освітніх компонентів, таких як основи безпеки та освіта для миру, які сприятимуть формуванню у дітей базових знань про правила безпеки, способи адаптації до стресових ситуацій та розвиток почуття соціальної відповідальності [19].

6. *Професійний розвиток педагогів для роботи в нових реаліях та забезпечення доступу до якісної інформаційно-методичної підтримки.* Організація курсів і тренінгів, орієнтованих на формування у учасників освітнього процесу базових безпекових компетентностей та розвиток цифрових навичок, є важливим кроком для покращення доступу до дистанційної освіти. Це дає змогу детально аналізувати і вивчати переваги та вдалі практики, такі як індивідуальні навчальні стратегії, різні підходи до дистанційного навчання та інші методи, які застосовувалися під час закриття шкіл через пандемію. Паралельно з цим, необхідно готувати фахівців спеціалізованих напрямків (інструкторів), які працюватимуть з різними віковими групами дітей, педагогічним колективом та батьками в умовах кризи. Професійне навчання педагогів має базуватися на філософії цілісного розвитку особистості дитини. Вихователі повинні проявляти розвинені рефлексивні навички, враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей, а

також організаційні аспекти освітнього процесу. Це стосується вибору комплексних і парціальних програм, який має відповідати потребам розвитку дітей, запитам батьків та специфіці кожної групи [10, 18, 19].

Важливо також розробляти практики та методики для педагогів, спрямовані на роботу з дітьми, вихователями та батьками, які зазнали впливу воєнних дій. Це дозволить ефективно реагувати на виклики війни та надавати необхідну підтримку всім учасникам освітнього процесу. Для подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти слід створити ефективну інформаційно-методичну базу, що сприятиме психолого-педагогічному розвитку педагогів та батьків. Тобто необхідне забезпечення постійного професійного розвитку педагогів через участь у семінарах, вебінарах, тренінгах щодо нових методів навчання та підходів у роботі з дітьми в кризових ситуаціях; створення ресурсних центрів або онлайн-платформ, де педагоги можуть отримати доступ до актуальних методичних матеріалів і рекомендацій [19].

7. *Адаптація освітньої політики до нових реалій.* Це потребує розробки цілісної стратегії та плану заходів, що враховують різні сценарії, такі як: освіта на окупованих територіях, організація освітнього процесу в зонах, що знаходяться поруч із бойовими діями, а також на відносно безпечних територіях. Такі сценарії повинні бути інтегровані в загальну стратегію функціонування системи освіти в країні під час війни. Цей підхід дозволить забезпечити ефективність та неперервність надання освітніх послуг усім дітям та молоді в Україні, незалежно від місця їхнього перебування [19].

Освіта у закладах дошкільної освіти під час воєнного стану вимагає тісної співпраці між педагогами, батьками та дітьми. Педагог повинен забезпечити батькам відчуття своєї компетентності та зацікавленості в успішному розвитку дитини, демонструючи, що вважає їх партнерами і однодумцями [8].

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології створюють можливості для ефективного донесення інформації до батьків, привертаючи їхню увагу до

важливих аспектів виховання та освіти. Хоча нетрадиційні форми роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій не можуть повністю замінити живе спілкування між батьками і вихователями, в умовах дистанційного навчання та в контексті ролі батьків як рівноправних учасників освітнього процесу, їх застосування є необхідним [8].

У закладі освіти варто використовувати різноманітні форми залучення батьків до освітнього процесу:

1. Для початку необхідно створити групи в соціальних мережах, таких як Viber і Facebook, щоб забезпечити обмін думками та зворотний зв'язок між батьками і ЗДО. Також необхідне ведення сайту закладу, який пропонує консультації з різних питань, оголошення, новини, а також бібліотеку спеціальної літератури з виховання та розвитку дітей. Також на сайті варто створити електронну скриньку довіри, через яку батьки можуть надіслати запитання або коментарі.

2. Для активної взаємодії з батьками рекомендується використовувати інструменти Google Meet і Zoom. Наприклад, навчальні тренінги стали важливим форматом, завдяки якому педагог та батьки можуть обмінюватися досвідом, отримувати нові знання та формувати позитивний досвід вирішення актуальних проблем. Ці тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що підсилює педагогічні можливості батьків.

3. Педагогічний практикум є ще одним важливим елементом, який допомагає батькам ознайомитися з ефективними стратегіями вирішення навчальних ситуацій. Учасники можуть змодельовати реальні конфлікти та знайти способи їх вирішення.

4. Круглі столи надають можливість обговорити конкретні проблеми, дозволяючи всім учасникам висловити свої позиції та знайти компромісні рішення. Ділові ігри, що організовані в ненав'язливій, але змагальній формі, формують позитивний досвід вирішення реальних проблем.

5. Дискусії надають можливість всім учасникам висловити свою думку та конструктивно критикувати позиції одне одного. Індивідуальні зустрічі з

батьками дозволяють обговорити важливі питання, що стосуються навчання конкретної дитини, надаючи можливість детально оцінити її успіхи та проблеми.

6. Клубний формат сприяє об'єднанню батьківського колективу, даючи можливість наситити стосунки між батьками та дітьми цікавим змістом. Тематика клубної роботи може варіюватися, але основна мета – відповідати інтересам дітей і батьків [8].

Варто поєднувати кілька форм роботи з батьками. Це дозволяє налагодити ефективну взаємодію і досягти довгоочікуваних та плідних результатів [8].

Надалі пропоную програму корекційно-реабілітаційного впливу, розроблена на основі програми Литовченко А. [14]. Ця програма зосереджена на психологічній підтримці дітей старшого дошкільного віку, що мають підвищену тривожність і різні страхи, особливо в умовах воєнного стану, коли емоційне та психологічне навантаження на дітей є надзвичайно високим.

Метою програми є зниження тривожності дітей, посилення їхнього самовідчуття та впевненості, актуалізація відчуття страху, а також підвищення психічного тону та здатності контролювати свої емоції в стресових ситуаціях.

Завдання програми полягають у тому, щоб:

1. Знизити рівень тривожності та страхів дітей, допомогти їм адаптуватися до складних соціальних і емоційних умов;
2. Посилити «Я» дитини, підвищити її впевненість в собі, що є важливим для збереження психічного здоров'я та емоційної стійкості;
3. Актуалізувати відчуття страху, щоб діти могли краще усвідомити свої переживання і вивести їх на рівень контролю;
4. Підвищити психічний тонус дитини, допомогти їй долати стреси і переживання через позитивні емоції та активність;
5. Навчити дітей контролювати об'єкти своїх страхів, що сприятиме зменшенню емоційного напруження і покращенню їхнього самопочуття;

6. Підвищити впевненість в собі дітей, що є основою для їхньої соціалізації і розвитку в умовах сучасного світу.

Критерії ефективності програми полягають у:

- підвищенні впевненості дітей у власних силах;
- зниженні рівня тривожності та емоційних страхів;
- зниженні кількості ситуацій, що викликають тривогу та стрес.

Програма включає різні методи і техніки, що сприяють досягненню поставлених цілей:

1. *Релаксація* – важлива складова для підготовки тіла та психіки до діяльності, що включає зосередження уваги на власному внутрішньому стані і звільнення від зайвого психічного та фізичного напруження;

2. *Концентрація* – зосередження на своїх зорових, звукових та тілесних відчуттях, що допомагає підвищити усвідомленість і контроль над емоціями;

3. *Музичний супровід* – спеціально підібрана музика сприяє зниженню емоційної напруженості та переключає увагу на позитивні переживання;

4. *Ігротерапія* – метод, що дозволяє знизити м'язові затиски і тривожність через активні ігри, що допомагають дітям побудувати довіру до навколишнього світу;

5. *Тілесна терапія* – спрямована на зниження м'язових затисків і тривожності через рухи та вправи для тіла, що допомагають розслабитися і відновити фізичну гармонію;

6. *Арт-терапія* – метод, що дозволяє дітям актуалізувати свої страхи і переживання через творчість, а також розвивати дрібну моторику та знижувати рівень тривожності.

Заняття проводяться тричі на тиждень для дітей віком 5-6 років, при цьому весь курс побудований так, щоб підтримувати інтерес у дітей і активно залучати їх у процес психоемоційного коригування.

Одне з основних занять, яке сприяє усвідомленню проблем, пов'язаних з дитячою тривожністю, включає в себе різні вправи та методи:

1. *Вправа «У променях сонечка»*: діти по черзі називають позитивні якості один одного. Це допомагає створити атмосферу підтримки і підвищити самооцінку кожної дитини;

2. *Ритуал вітання*: діти співають пісню-привітання, що дозволяє налаштувати їх на позитивний лад і створює відчуття єдності в групі;

3. *Вправа «Нове, хороше»*: у цій вправі діти діляться своїми приємними враженнями, що дозволяє актуалізувати позитивний досвід і сприяє зміцненню емоційного стану.

Ведучий запрошує учасників сісти в коло. По черзі кожен учасник відповідає на питання: «Що нового і хорошого сталося у вас за останні дні? Що смішного чи гарного ви побачили?» Ведучий може заохочувати дітей уточнювати свої відповіді, пояснювати, чому це було для них важливо чи цікаво. Під час обміну відповіді учасники мають можливість висловлювати свої емоції, що сприяє розвитку довіри в групі та підтримці позитивного мікроклімату.

Ця вправа допомагає дітям спрямувати увагу на позитивні моменти в їхньому житті, що підтримує їх емоційний стан і може сприяти зниженню тривожності. Водночас, вона дає можливість тренувати навички слухання, вміння поділитися своїми переживаннями та зосередженість на хороших подіях, що сталися нещодавно.

4. *Повторення правил роботи в групі*, що має на меті підтримки атмосфери психологічної безпеки та забезпечення взаємоповаги між учасниками освітнього процесу.

5. *Вправа «Прогулянка по казковому лісі»*: вправи для зняття м'язових затисків та стимулювання творчої уяви, що допомагають дітям розслабитися і зняти напругу. Ця вправа допомагає дітям розслабитися, зняти м'язові затиски та розвивати уяву. Вона є чудовим методом для заспокоєння

дітей і сприяє розвитку творчості, а також дозволяє зняти емоційну напругу, що накопичується у процесі навчання та повсякденних переживань.

Ведучий пропонує дітям закрити очі та уявити, що вони потрапили до казкового лісу. Діти починають уявляти себе різними тваринами: хтось може бути зайцем, хтось вовком, інші – лисицею чи ведмедем. Кожен учасник проявляє свою творчість, імітуючи рухи, звуки, чи навіть характерні жести для обраної тварини. Ведучий допомагає дітям поглибити їх уяву, пропонуючи різні сценарії: наприклад, «уявіть, як ви стрибаєте по лісу, чуєте шелест листя під лапами, відчуваєте вітерець». Після завершення вправи всі діти діляться своїми враженнями про те, як вони почувалися під час прогулянки, чим запам'яталась роль обраної тварини.

6. *Обговорення поняття «тривожність»*: діти разом із психологом розбирають це поняття, що дає змогу усвідомити власні переживання і краще розуміти, як з ними справлятися;

7. *Медитація «Політ на килимі-літаку»*: вправи на розслаблення, де діти уявляють себе на чарівному килимі, що несе їх у безпечне та спокійне місце.

Ця медитація є ефективним методом релаксації, який сприяє розвитку у дітей навичок саморегуляції та зняття стресу. За допомогою уявлення про чарівний килим-літак, діти можуть уявити себе в спокійному, безпечному місці, що допомагає їм зняти емоційну напругу та тривогу. Метод медитації через уявлення дозволяє дітям зосередитися на власних відчуттях, що сприяє заспокоєнню і зняттю тривожності. Це також допомагає сформувати позитивний емоційний досвід, що може мати довготривалий ефект на психоемоційне здоров'я дітей. Такий тип медитацій можна застосовувати в різних контекстах, особливо в умовах стресу, таких як війна або інші екстремальні ситуації, що можуть викликати у дітей тривогу чи страхи. Такі практики допомагають дітям навчитися контролювати свої емоції, підвищують їх впевненість у власних силах і спокій, що особливо важливо для розвитку емоційної стабільності і психологічної стійкості.

Наприкінці заняття необхідно провести зворотний зв'язок, де діти можуть поділитися своїми враженнями і емоціями, а також ритуал прощання, який завершує заняття в атмосфері спокою та позитиву.

Позитивні аспекти зазначеної програми:

1. Цілісність підходу: програма включає різноманітні методи та техніки, які поєднують елементи психології, арт-терапії та фізичних вправ. Це забезпечує всебічний розвиток дітей і дозволяє їм вивільнити емоційний потенціал;

2. Адаптованість для дітей: заняття розроблені з урахуванням особливостей розвитку дітей дошкільного віку. Інтерактивні ігри, медитації та релаксаційні вправи роблять процес навчання цікавим і захоплюючим;

3. Підвищення впевненості в собі: методи, такі як ігротерапія та арт-терапія, допомагають дітям висловлювати свої емоції, що, у свою чергу, підвищує їхню самооцінку та впевненість у собі;

4. Контроль над страхами: програма включає елементи, які сприяють усвідомленню страхів і допомагають дітям навчитися контролювати свої емоції, зокрема через обговорення власного досвіду тривожності;

5. Критерії ефективності: визначені критерії ефективності програми — зниження тривожності та кількості страхів — є реалістичними та вимірюваними, що дозволяє відстежувати прогрес дітей.

Пропозиції для поліпшення програми:

1. Індивідуальний підхід: оскільки кожна дитина має свої унікальні переживання і рівень тривожності, важливо забезпечити індивідуалізацію підходу під час занять, щоб ефективно реагувати на потреби кожної дитини;

2. Постійний моніторинг: необхідно регулярно оцінювати прогрес дітей та коригувати заняття відповідно до їхнього розвитку і зворотного зв'язку;

3. Залучення батьків: включення батьків у процес навчання та психотерапії може бути корисним для підтримки дітей вдома. Батьківські

зустрічі або інформаційні сесії можуть допомогти батькам зрозуміти, як підтримувати своїх дітей у подоланні тривожності;

4. Фокус на позитивному: зосереджуючись на позитивних емоціях і досвіді дітей, програма може ще більше підвищити їхню мотивацію до участі у заняттях і досягнення результатів.

Ця програма може бути ефективним інструментом для психологічної підтримки дітей старшого дошкільного віку, які мають тривожність і страхи. Її комплексний підхід, заснований на ігрових та творчих методах, може суттєво полегшити психологічний стан дітей і сприяти їхньому емоційному розвитку. Продовження роботи над удосконаленням програми з урахуванням потреб дітей та їхніх сімей може ще більше підвищити її ефективність.

Отже, для ефективного подолання освітніх втрат і забезпечення готовності дітей старшого дошкільного віку до школи сучасні заклади дошкільної освіти повинні впроваджувати комплексні методи та стратегії, що враховують специфічні виклики, зокрема ті, що виникають в умовах воєнного стану. Ключовими аспектами є забезпечення безпеки дітей, надання психологічної підтримки та активізація освітнього процесу. Серед важливих напрямів роботи – створення безпечного середовища, регулярний моніторинг і адаптація освітніх програм, психологічна підтримка дітей і батьків, інтеграція активних методів навчання, доступ до якісної інформаційно-методичної підтримки та професійна підготовка педагогічного колективу. Всі ці елементи разом сприятимуть не лише подоланню освітніх втрат, а й формуванню стійкості та успішної адаптації дітей до навчання в школі.

Висновки до другого розділу

Для ефективного подолання освітніх втрат і забезпечення готовності дітей старшого дошкільного віку до школи, заклади дошкільної освіти повинні впроваджувати комплексні методи та стратегії, що враховують специфічні виклики.

1. Безпека як основний пріоритет в організації освітнього процесу. В умовах воєнних дій та інших кризових ситуацій першочерговим завданням є забезпечення фізичної безпеки дітей під час освітнього процесу. Це включає створення захищеного середовища в закладах освіти, організацію евакуаційних процедур і обладнання укриттів. Крім того, важливим аспектом є психологічна безпека, що передбачає зниження тривожності дітей через стабілізацію умов навчання та підтримку емоційного стану вихованців.

2. Надання психологічної підтримки. Війна, пандемії та інші стресові фактори негативно впливають на психологічний стан дітей, що може призводити до підвищеної тривожності, емоційної нестабільності та труднощів у соціалізації. Важливим напрямком роботи є організація психологічної підтримки, як індивідуальної, так і групової. Спеціалісти-психологи мають надавати допомогу дітям, що переживають кризові ситуації, проводячи відповідні корекційні заняття.

3. Адаптація навчальних програм до нових умов. Система дошкільної освіти повинна швидко реагувати на нові виклики. Для цього необхідно адаптувати навчальні програми, враховуючи як дистанційний, так і очний формат. Це дозволяє підтримувати безперервність освітнього процесу навіть за умов відсутності можливості фізичної присутності дітей в закладі освіти. Важливо використовувати інтерактивні методи навчання, такі як онлайн-заняття, а також творчі завдання, що забезпечують активне залучення дітей до навчання.

4. Інтеграція активних методів навчання. Освітні втрати, що виникають через перерви в навчанні, можуть бути компенсовані через активні методи навчання. До таких методів належать ігрові техніки, креативні завдання (малювання, ліплення, театралізовані постановки), музикотерапія, а також групові проєкти, що сприяють не лише засвоєнню навчального матеріалу, але й розвитку соціальних навичок та емоційної стійкості. Особливо важливими є заняття, що допомагають дітям справлятися зі стресом через творчість і гру.

5. Підвищення професійної компетентності педагогів. Оскільки ситуація з освітніми втратами є безпрецедентною, педагоги потребують постійної підтримки та підвищення своєї кваліфікації. Це включає тренінги та семінари щодо роботи з дітьми, які пережили стресові події, а також вивчення новітніх педагогічних технологій для ефективно організації як дистанційного, так і очного навчання. Особливо важливою є психологічна підготовка педагогів до роботи з дітьми, що пережили травматичні події.

6. Співпраця з батьками. Батьки відіграють ключову роль у підтримці дітей під час освітнього процесу, особливо в умовах криз. Тому залучення батьків до активної співпраці з педагогами є одним із основних завдань. Для цього необхідно організовувати інформаційні зустрічі, консультації та тренінги для батьків, де вони отримують рекомендації щодо підтримки дитини в навчанні та психологічному розвитку. Важливим є створення атмосфери довіри між батьками та педагогічним колективом.

7. Забезпечення наступності та неперервності навчання. Перехід між дошкільною та початковою освітою є важливим етапом, який може бути ускладнений через освітні втрати. Тому необхідно забезпечити плавний перехід, розробивши програми, що враховують індивідуальні освітні потреби кожної дитини. Це допоможе дітям легше адаптуватися до шкільних умов і зменшить ризики психологічної дезадаптації. Важливим є тісна співпраця дошкільних закладів і шкіл для забезпечення наступності навчання та розвитку.

Таким чином, для подолання освітніх втрат у системі дошкільної освіти необхідно використовувати комплексний підхід, який враховує не лише освітні потреби, але й психологічний стан дітей, їхні соціальні навички та готовність до подальшого навчання. Інтеграція різноманітних форм роботи, тісна співпраця з батьками та постійна підтримка педагогів є основою для успішної реалізації цих завдань.

ВИСНОВКИ

Дослідження освітніх втрат у закладах дошкільної освіти та їхній вплив на готовність дітей до школи є актуальним і важливим у контексті сучасних викликів, зокрема пандемії COVID-19 та воєнного стану в Україні. Робота була спрямована на вивчення цієї проблеми та пошук шляхів її подолання, а також на розробку методичних рекомендацій для підвищення рівня готовності дітей до школи.

У першому розділі дослідження було проведено теоретичний аналіз проблеми освітніх втрат у науково-педагогічній літературі. Виявлено, що освітні втрати можуть бути багатогранними і впливати на різні аспекти розвитку дитини: академічний, емоційний, соціальний та фізичний.

Поняття освітніх втрат стало особливо актуальним у зв'язку з глобальними кризовими подіями. Освітні втрати у дітей дошкільного віку проявляються у вигляді зниження навчальних досягнень, затримки розвитку соціальних та когнітивних навичок, що негативно впливає на готовність до школи. Вплив освітніх втрат на готовність дітей до школи включає як зниження академічної успішності, так і порушення емоційної стійкості та соціальної адаптації. Поняття «готовність до школи» включає в себе комплекс факторів: фізичний, психологічний, соціальний та когнітивний розвиток, які можуть бути порушені через освітні прогалини.

Значення дошкільної освіти полягає у формуванні базових компетентностей і навичок, необхідних для подальшого навчання в школі. Освітні втрати на цьому етапі можуть вплинути на майбутню академічну траєкторію дитини та її здатність адаптуватися до шкільних умов. Особливо це стосується розвитку таких навичок, як саморегуляція, спілкування з однолітками та вміння виконувати навчальні завдання.

Психологічний аспект проблеми полягає в тому, що діти дошкільного віку є дуже вразливими до емоційних і соціальних потрясінь. Освітні втрати

можуть супроводжуватися тривожністю, стресом і відчуттям нестабільності, що додатково ускладнює підготовку до школи.

Складність та багатогранність проблеми освітніх втрат проявляються як на рівні академічного прогресу, так і в емоційному розвитку дитини. Освітні втрати можуть мати довготривалі наслідки, тому їхнє подолання є критично важливим для успішної підготовки дітей до школи та формування конкурентоспроможної та всебічно розвиненої особистості.

Під час аналізу шляхів подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти, зокрема в умовах воєнного стану та пандемії, я прийшла до наступних висновків:

1. Створення безпечного освітнього середовища є основою для зменшення освітніх втрат і забезпечення комфортних умов навчання. У воєнний час особлива увага має приділятися забезпеченню фізичної та психологічної безпеки дітей у закладах дошкільної освіти.

2. Психологічна підтримка дітей є ключовим фактором у подоланні освітніх втрат. Це стосується як індивідуальної психологічної допомоги, так і групових занять, спрямованих на зниження рівня тривожності, стресу та страхів у дітей.

3. Інноваційні методи навчання, такі як інтерактивні ігри, творчі завдання (малювання, театралізовані вистави) та ігротерапія, допомагають не тільки відновлювати освітні втрати, але й стимулюють розвиток творчих і соціальних навичок у дітей.

4. Співпраця з батьками є важливим компонентом у подоланні освітніх втрат. Залучення батьків до освітнього процесу, організація тренінгів для батьків та забезпечення комунікації між родинами й педагогами сприяють покращенню результатів навчання та загальному розвитку дітей.

5. Підвищення кваліфікації педагогів є необхідним для ефективного подолання освітніх втрат. Педагоги мають володіти сучасними методиками роботи з дітьми в умовах кризових ситуацій, а також бути готовими працювати з дітьми, які зазнали емоційного стресу.

Проведене дослідження показало, що освітні втрати у дітей дошкільного віку мають комплексний характер і потребують системного підходу для їхнього подолання. Одним із головних викликів сучасної дошкільної освіти є забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах кризи та непередбачуваних обставин.

Підготовка до школи – це багатокomпонентний процес, який вимагає систематичної роботи з дітьми, їхньої мотивації до навчання, формування навичок самостійного навчання та соціалізації.

Подолання освітніх втрат вимагає комплексного підходу, який охоплює педагогічні, психологічні та соціальні аспекти. Важливим є забезпечення безпеки та підтримки дітей у кризових умовах, впровадження інноваційних методик навчання, залучення батьків та підвищення кваліфікації педагогів. Лише через інтеграцію всіх цих компонентів можна ефективно подолати освітні втрати і забезпечити успішну підготовку дітей до навчання в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баженова С. Освітні втрати: причини та шляхи подолання разом з проєктом «Всеосвіта». *Всеосвіта*. 2023. URL: <https://vseosvita.ua/news/osvitni-vtraty-prychyny-ta-shliakhy-podolannia-razom-z-proiektom-vseosvita-94007.html> (дата звернення 22.04.24).
2. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. *Український центр оцінювання якості освіти*. 2023. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 16.01.2024).
3. Браніцька Т., Матохнюк Л., Шпортун О. Психологічна допомога та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум. Вінниця: Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти», 2022. 131 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-uHPcX-fqz9XyyRBzMvJP-EwrUNsfUS/view> (дата звернення 10.09.24).
4. Бризюк Л. В. Наступність дошкільної початкової освіти у час змін. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного навчання в школі* : матеріали всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 2023. С. 47-53. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737160/1/Збірник%20матеріалів%20конференції%202023.pdf> (дата звернення 22.04.24).
5. Варяниця Л.О. Шляхи подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 64. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/64/part_2/28.pdf (дата звернення 16.01.24).
6. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. *Cedos*. 2023. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/> (дата звернення 10.09.24).

7. Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : препринт. / Піроженко Т. О. та ін. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 32 с.

8. Давида К. Ефективна взаємодія з батьками під час організації освітнього процесу у ЗДО в умовах війни. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.) Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 394-399.

9. Дистанційне навчання та його вплив на освіту. *Альтернативний західний колегіум*. Київ. URL: <https://alternativnaya-shkola-obolon.com.ua/dystantsijne-navchannya-ta-jogo-vplyv-na-osvitu/> (дата звернення 10.09.24).

10. Журавська О. Організація освітнього процесу у здо в умовах війни. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 185-192.

11. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації. / Піроженко Т.О., та ін. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 36 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/2023/05/26.05.2023/Metod.rekom.Otsinka.hotovn.dyt.starshoho.doshkil.viku.26.05.2023.pdf> (дата звернення 06.05.24).

12. Ковшар О.В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної : монографія. Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України, 2015. 244 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/618/1/Теоретико-методичні%20засади%20організації%20передшкільної%20освіти%20%20монографія.pdf> (дата звернення 06.05.24).

13. Лисик О. Я. Реалізація принципу наступності між ЗДО і НУШ як психолого-педагогічна проблема. *Нова українська школа в дії: актуальні*

проблеми методик навчання та стратегії розвитку: матеріали Всеукраїнської студентської науковопрактичної конференції (12 травня 2021 року). Рівне: РДГУ, 2021 р. С. 153.

14. Литовченко А. Корекційна діяльність щодо проблеми тривожності і страхів у дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 328-335.

15. Локшина О., Джурило А., Максименко О., Шпарик О. До питання про навчальні втрати: термінологічний концепт у сучасному науково-педагогічному дискурсі. *Український педагогічний журнал*. 2023. №2. С. 5-17.

16. Матвієнко С. Передшкільна освіта: теорія та практика: навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2023. 183 с.

17. Мезенцова Н. Організація дистанційної форми освіти в умовах воєнного стану: на що потрібно звернути увагу? *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/orhanizatsiia-dystantsiynoi-formy-osvity-v-zzso-v-umovakh-voiennoho-stanu-na-shcho-potribno-zvernuty-uvahu/> (дата звернення: дата звернення 10.09.24).

18. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Cedos. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf (дата звернення 22.04.24).

19. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти : оглядове видання / О. Локшина та ін. Київ : Педагогічна думка, 2022. 66 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Education_and_war_book_NEW1.pdf (дата звернення 01.10.24).

20. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh>.

[voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf](#) (дата звернення 22.04.23).

21. Пінтяк О. В. Проблеми наступності дошкільної та початкової ланок освіти під час карантину та військового стану. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного навчання в школі* : матеріали всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 2023. С. 221. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737160/1/Збірник%20матеріалів%20конференції%202023.pdf> (дата звернення 22.04.24).

22. Піроженко Т. О. Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах сучасної школи. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного навчання в школі* : матеріали всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 2023. С. 6-14. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737160/1/Збірник%20матеріалів%20конференції%202023.pdf> (дата звернення 22.04.24).

23. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.21 №33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 06.05.24).

24. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. №87. Дата оновлення 23.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення 06.05.24).

25. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, та ін. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/programi/2022/09/02/Prohrama.osv.ditey.rannoho.ta.doshkil.vikuOSV.I.PIKLUVANNYA.02.09.2022.pdf> (дата звернення 06.05.24).

26. Програма підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти «Перша психологічна допомога

учасникам освітнього процесу у період воєнного та повоєнного часу». *HRYOU*. 2022. URL: <https://hryoutest.in.ua/courses/programa-pidvishchennya-kvalifikacii-psiologichnoji-pidtrimki-dlya-osvityan-ta-batkiv> (дата звернення 10.09.24).

27. Сисоєва С., Рейпольська О. Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. *Вісник НАПН України*. 2023, 5 (1). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/391/455> (дата звернення 16.01.24).

28. Суятинова К. Соціалізація дітей дошкільного віку в період дії воєнного стану. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 215-219.

29. Тищук Л. І. Готовність дитини до шкільного життя в умовах сучасного буття. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до систематичного навчання в школі* : матеріали всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 2023. С. 299-205. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737160/1/Збірник%20матеріалів%20конференції%202023.pdf> (дата звернення 22.04.24).

30. Топузов, О., Головка, М., & Локшина, О. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український Педагогічний журнал*, (1), 5–13. 2023. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> (дата звернення 22.04.24).

31. Філатова І. Організація освітнього процесу у ЗДО в умовах війни. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 408-414.

32. Чех К. Дошкільна освіта: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта:

проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 120-125.

33. Чи готові п'ятирічні діти до школи? *Освітній омбудсмен України*. 2020. URL: <https://eo.gov.ua/chy-hotovi-p-iatyrichni-dity-do-shkoly/2020/12/04/> (дата звернення 10.09.24).

34. Швидун Л. До питань якісної дошкільної освіти в контексті сучасних умов. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» (м. Кривий Ріг, 11 - 12 травня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 126-132.

35. Шелестова Л. Навчальні втрати учнів в умовах війни: сутність, діагностика та шляхи подолання. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2023. URL: https://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2023_1/9.pdf (дата звернення 22.04.24).